

El passat 25 de setembre moria Francesc Tosquelles i Llauradó, soci d'honor del Centre de Lectura de Reus. Tot seguit, us oferim dos articles, un de Joaquim Mallafrè i un altre d'Antoni Labad i Josep Garcia, que ens acosten, des de diferents perspectives, una breu semblança professional i humana de l'eminent psiquiatre i home de ciència. També reproduïm una carta, lleugerament extractada, del mateix Dr. Tosquelles com a testimoni de la seva personalitat excepcional.

ANTONI LABAD I JOSEP GARCIA
/JOAQUIM MALLAFRÈ

17

Francesc Tosquelles i Llauradó

Tosquelles, Reus i el Centre

No és fàcil trobar una persona que, havent estat anys fora de Catalunya, hagi viscut i pregonat la cultura catalana. Cultura amb lletres majúscules, sense sectarismes, basada en les arrels històriques i populars del seu poble. Estimava la llibertat i, a través d'ella, que l'home pogués trobar la seva identitat. Pocs com ell van difondre el saber d'Arnau de Vilanova, Ramon Llull o la sardana. Als que l'hem conegut i hi hem parlat durant anys, sempre ens va sorprendre la seva gran humanitat, la seva capacitat per crear un ambient allunyat de formalismes, que feia que ens sentíssim singularitzats i estimats per ell. Molts han expressat, a propòsit de la seva mort, el lloc que Tosquelles ocupava en els seus cors; com cadascú d'ells -de nosaltres- percebia que tenia, també, un lloc en el d'ell. És difícil trobar un home que hagi sabut congregar l'elaboració teòrica, el saber, amb l'amor envers l'altre.

Als seus ensenyaments sempre estaven articulats amb les experiències quotidianes. Ell era el primer que possibilitava aquest entorn, parlant de coses aparentment banals, quotidianes, per extreure'n, mitjançant l'associació, una concepció nova. Per això no tenia dificultat a parlar de la seva infantesa o d'altres edats, però no per recloure's en els racons del si mateix del Narcís, sinó per, a través d'elles, llançar ponts que facilitessin la comprensió d'altres qüestions.

Així vam saber alguna cosa del que el Centre havia suposat per ell. Reus sempre va anar amb ell i el Centre de Lectura i l'Institut Pere Mata hi ocuparen un lloc preferent.

Haver viscut al carrer Major, davant del Centre de Lectura, on els seus pares tenien una botiga de fils i betes, ca *La Chic*, alguna cosa hi va tenir a veure. Tosquelles no només ens parlà d'això, sinó que ho va escriure en un dels seus magnífics llibres, *L'enseignement de la folie* (ed. Privat): "Outre mon parrain qui représentait un idéal culturel-voire une connaissance certaine des mystères du corps-, il y avait en face même du commerce de mes parents un Centre culturel créé en 1840 par une bande de militants ouvriers et artisans. Son premier président fut aussi un de mes oncles mythiques dont on se glorifiait toujours dans mon entourage: l'oncle Cyrill. Le premier exploit qui a dirigé mes pas d'une façon autonome et apparemment indépendante m'a amené à oser traverser la rue, la *Grand-rue* -à dire vrai très étroite-, pour rejoindre la maison d'en face, appelée encore aujourd'hui *Le centre de lecture*. Autant le dire: Je n'ai pas dépassé l'entrée; j'ai été arrêté fort opportunément par mes deux premières copines, co-actrices de mes jeux. Ce n'était pas les livres qui m'avaient attiré dans cette aventure. Il y en avait d'ailleurs suffisamment à tripoter chez moi ou chez mon parrain. La bibliothèque et les activités culturelles du Centre de Lecture n'ont eu que plus tard une efficacité particulièrement marquée sur moi". En alguna ocasió, explicant i fent entendre la funció paterna i l'articulació

amb el col·lectiu, referia com en una situació conflictiva entre la seva mare i ell -la mare volia que mengés i ell, no-hi intervingué el seu pare separant-lo de la mare i enduent-se'l al Centre de Lectura. Durant deu anys les *Jornades d'Interès Psiquiàtric*, organitzades per l'Institut Pere Mata, van tenir lloc al Centre, a suggerència de Tosquelles, que entenia que calia continuar potenciant-lo com a lloc de cultura. La dolència cardíaca que patí el 1983, que li impedia l'esforç de pujar escales, va fer que descartés el Centre per a les Jornades següents, no sense mostrar el seu *empenyament* i desacord.

El 1978 Tosquelles pronuncià al Círcol de Reus una conferència sobre el poema *In memoriam* de Gabriel Ferrater. No provà de fer un comentari literari, ni un relat de les vicissituds de Reus durant la guerra seguint el fil del poema, encara menys un estudi psicològic del Biel. Provà més aviat de descriure el procés de singularització del subjecte, de qualsevol subjecte, des de la infantesa, a través del llenguatge. Seguí l'itinerari anellat (amb les seves passes, empremtes i talls) de la vida, paral·lelament a l'encadenament (també anellat) de les paraules. Al Círcol, les paraules de Tosquelles crearen en alguns, els menys, malestar i inquietud, fins al punt que se'n van anar. La majoria, però, va quedar-se amb dubtes i interrogants. La complexitat del tema no li va permetre, a Tosquelles, tractar-ne tots els aspectes en el transcurs de la xerrada. En finalitzar, uns quants vam anar a sopar a la fonda del Simonet. Allí es va continuar par-

lant del tema i de les reaccions del públic. Fou Quim Mallafrè qui li suggerí que intentés desenvolupar en un llibre el contingut de la xerrada i també els aspectes lingüístics i psicoanalítics en què s'havia basat. Anys després, va aparèixer *Funció poètica i Psicoteràpia. Una lectura de "In memoriam" de Gabriel Ferrater*. Al començament del llibre es diu: "L'Institut Pere Mata i el Centre de Lectura han volgut expressament editar i publicar aquest llibre per a retre homenatge al fill il·lustre de la ciutat Dr. Francesc Tosquelles i Llauradó". Presentat al Centre el 29 de març de 1985, ha resultat un llibre de distribució marginal, considerat avui com un dels seus textos més importants.

Cada mes rebia a Granges sur Lot, a casa seva, la Revista del Centre. Quan anàvem a buscar-lo per dur-lo a l'Institut Pere Mata, ens comenta-

va alguna de les conferències a les quals li agradaria assistir i, efectivament, hi anàvem. En la seva darrera visita a Reus va voler recórrer els llocs que havien intervingut activament en el seu procés d'hominització. I un d'ells fou el Centre de Lectura. La fotografia que acompanya aquest text va retenir per a nosaltres aquest moment. La persona que l'acompanya és Elena, la seva esposa, amiga i amant, que sempre va saber estar al seu costat i a la seva alçada.

JOSEP GARCIA I ANTONI LABAD
INSTITUT PERE MATA

Memòria personal

Segurament que Francesc Tosquelles i Llauredó és de les persones no directament lligades amb la llengua -encara que fos una eina imprescindible per al seu concepte de psiquiatria- o amb la literatura, que me n'han donat una visió més enriquidora. Una conferència al Círcol sobre Gabriel Ferrater me'l va fer conèixer i em va enlluernar. Des del primer moment, rere un estil provocador, aparentment tosquellàs (pronunciació del seu cognom a la francesa), que va fer sorgir l'exclamació d'una senyora del públic: *Quina barra!*, hi havia el *llaurador* que treballa les germanes paraules -el seu nom suggereix franciscanisme- per fer-ne una xarxa plena de sentit fins i tot en els contrasentits.

Vaig llegir els seus llibres, vam tenir moltes converses. La majoria de vegades en companyia del Ramon Vil·la, amic que també ens ha deixat fa tan poc i de qui enyorem la sòlida formació i personalitat, que estava darrere -o davant- moltes activitats del nostre entorn i que portava la gestió

de l'Institut Pere Mata, al qual va incorporar la gran labor científica de Francesc Tosquelles.

Per això m'han encomanat que escrigui unes paraules per a aquesta revista. No sé què dir que no hagi dit ja altres vegades. Quan el van fer soci d'honor del Centre de Lectura, me'n va encomanar la presentació, que va aparèixer al número de gener de 1989. Hi documentava concisament la seva *qualitat de soci* [del Centre de Lectura], *de reusenc*, *de català i d'home de ciència* i hi incloïa una llista dels seus llibres (caldria afegir-hi *La rééducation des débilés mentaux*, Tolosa, 1975; i *L'enseignement de la folie*, Tolosa, 1992). Quan em va regalar *L'enseignement de la folie* en vaig fer un article al *Diari de Barcelona* (recollit al meu llibre *De bona llengua, de bon humor*, Barcelona, 1994). A aquests treballs, que em semblaria poc elegant d'aprofitar ara, remeto el lector interessat. Potser és més adequat reproduir la carta que em va fer arribar quan vaig voler correspondre al seu obsequi enviant-li la meua traducció de Giacomo Joyce. Sota les seves paraules no destinades a l'edició i, doncs, amb els sobreentesos corresponents, hi ha prou mostres de les associacions culturals i vitals que treia de les lectures i de tota experiència. Malgrat la recança -modesta o possessiva?- de compartir un document massa meu, us en faig ofrena, en homenatge a ell, convençut que és una il·lustració objectivament vàlida d'una seva manera de fer, d'escriure. Que el fruit del seu mestratge ens acompanyi. I que ell ho pugui veure.

JOAQUIM MALLAFRÈ

Carta a Joaquim Mallafrè

Escriu: / A quin Quim escriu? / Diuen que hi va de la cultura a l'amistat. Filiacions. / Un llibre del Joyce i un article pel *Diari de Barcelona*. / Che cultura? (pàg. 1) Em deixo anar d'una fàcil paraula càlida. / Quin Quim em parla de Giacomo Joyce?

Una vegada fou un rei/ que cagava gota a gota/ merda merda per qui l'escolta.

Dormint ets rei, però això s'acaba quan et despertes. Allò que el desperta és el **veredict de la reina**, del qual és citada una única frase perquè altrament no us podria veure. (Richard Ellman, pàg. XXI)

No estic gens convençuda que aquestes activitats de lament o del cos es puguin qualificar de malsanes... (pàg. 15)

Encara a la mateixa pàgina: adulteri de la saviesa/ No m'en vaig. No m'en vaig/ - Jim amor

Ja ho veus, Quim, Jim o Quim. / La primera paraula del Giacomo Joyce ja ho diu, Qui? / Quim, Quimet, vine, vine/ Quim Quimet, vine, vine que tinc fred.

Una vegada fou un Quim, mestre d'escola, que va arribar a Barcelona i venia del Pirineu aragonès. A Barcelona va obrir tenda d'història, la que fan i desfan els homes que hi treballen. Explicar a les cantonades la sempre fallida revolució burgesa d'Espanya (viva la gresca, viva el Prim).

El Quim Maurin -un moro de foc nou i de morro fort- arreplegà andalusos per tal que ballessin sardanes i giravoltes de la història que es balla per les nostres terres.

Andalusos, aragonesos, gallecs: fills de l'home. M'estenen sota els peus catifes per al fill de l'home. Esperen el meu pas (pp. 14-15). Ecol sou verdere attosca l'uomo quando la verde. (Només l'**attosca** -en català attosca es diu empaita i el que t'escriu es diu Tosquelles- quan la veu). Us agraïxo la paraula i/ el llibre, messer Brunetto/ I thank you.

Problemes de filiació, pares i fills, pare de qui? (Pare d'ell o pare d'ella) Potser, coses de jueus i de l'Irlanda, coses que menen el pare i el fill en el mateix cotxe. Tenen ulls d'òliba i saviesa d'òliba.

Què s'ha fet de la filla?/ el mestre que m'ensenya/ S'ha enamorat de mi.

La mare i la filla van juntes al port i el nostre Maragall plora la vaca cega.

Entre l'Irlanda i Trieste hi ha tot l'espai dels morts a fabricar de la guerra del 14, la guerra per la independència dels pobles ocupats per l'Anglaterra o l'Àustria.

Ja se sap! Per tot arreu hi ha un munt de cuques esgotades que esperen un alliberament nacional (pàg. 3)... aire pur i silenci al carrer de dalt una noia a cavall.

Ella escolta i veu l'Ettore Albini "que no es va posar dempeu quan la banda va tocar la *Marxa Reial*" (no et recorda el pare del Gabriel Ferrater al míting del Fortuny?) (pàg. 9) Ella escolta: Verge prudentíssima (pàg. 9). Però si passes a pàgina 12 ja veuràs com la polleta negra està espantada Vine! tita, tita. Vine! La polleta negra crida la mama, la gallina matrona.

El professor d'anglès que no té res d'un mestre de tites puja al galliner de l'òpera de Trieste (l'oggione) on entre la ferum de la gent de baix, espia la nena que no fa cap pudor flor sense aroma.

L'Irlanda doncs? La Catalunya? i el marit? on és? (pp. 14-15). Apas-sant el corredor amb sabatilles llistades o fregant els escacs contra ell mateix. En fet, de quin pare es tracta? Un pare jueu que arrossega la memòria del tòtem i tabú del Freud que porta amb ell qui sap quina ferida cruel. Déu libidinós (pp. 10-11).

[...] De passada diguem, Quim, perquè carall has traduït l'ombrellà (pàg. 6) per paraigües abandonat amb el barret i altres sistemes de defensa de l'Amalia Popper, somiada filla del Leopoldo que esdevé Bloom a Ulysses i perquè no el mateix de la pàg. 4 on el papà i les nenes llisquen pel pendent a cavall d'un tobogà: El Gran Turc i el seu harem (pàg. 4).

[...] Només voldria subratllar dos punts del que diu Richard [Ellman]: l'un fa referència als canvis de lloc i de noms com en fet trossos ja escrits en una novel·la de la nostra vida són represos, portats a una altra novel·la amb molt pocs canvis substancials, i per altra part el que diu de l'estil que en el Joyce va pels mots que volten en torn d'ells mateixos i s'enfilen com una columna barroca. El Joyce i el Mallarmé passen a un altre estil que cada frase o mot es desfà dels émfasis que no fan cap falta (XIX).

Finalment jo ja he estat molt sensible al que dius del Joyce i Mallarmé, que uneixen i separen les parts (del seu discurs) en pauses de diversa duració mesurades per espais de diversa extensió. Grups d'intensitats diferents de silenci semblen alterar amb blocs de text lacònic o ondulatori (XXI). Adeu. Tant si vol/ com si no vol

(Juliol de 1992)